

11. Kraak M.-Ja. (2005). Kartografija : vizualizacija geoprostranstvennyh dannyh [Mapping: Visualizing Geospatial Data]. M.-Ja. Kraak, F. Ormeling. – Moskva : Nauchnyj mir, 324 (rus).

12. Leiberiuk O. M. (2016). Interaktyvni veb-karty : sutnist i osnovni etapy stvorennia (na prykladi veb-resursu carto) [Interactive Web Cards: The Essence and Basic Stages of Creation (as an example of a carto web resource)]. Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal. 4, 54–58 (ukr).

13. Osvitnia karta Kyieva [Educational map of Kiev]. – Rezhym dostupu : <https://osvita-map.monitoring.in.ua/> (ukr).

14. Pitenko A. A. (2000). Nejrosetevoj analiz v geoinformacionnyh sistemah : – dis. ... kand. teh. nauk : 05.13.16 [Neural network analysis in geographic information systems]. Candidate's thesis, Krasnojarsk, 137 (rus).

15. Pratsiuemo za V. Sukhomlynskym – dosvid shkil Mykolaivskoi oblasti [We work for V. Sukhomlinsky - experience of schools of the Nikolaev area]. – Rezhym dostupu : https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1aKWTo2vU-MLeo7b7POnbZB_uqK9cNV22&ll=47.3420996448576%2C31.939539349999905&z=9 (ukr).

УДК 371.091.4 Сух+373.315 (477)

ORCID iD 0000-0002-5538-5329

ФЕНОМЕН СВІДОМОГО ЧИТАННЯ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В ПАРАДИГМІ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ ОСВІТИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Дарія Лукьяненко

Читання – один із найскладніших видів психофізіологічних процесів, адже передбачає одночасну дію кількох механізмів: зорового, мовленнєвого, рухового, слухового й смислового. У XXI столітті питання читання актуалізоване бібліотекарями, педагогами, психологами в новому ракурсі, зважаючи на зміни в сприйнятті інформації медійним поколінням, зокрема у зв'язку з поширенням так званих медіатекстів, у яких слово доповнене аудіовізуальними матеріалами, що ускладнює сприйняття насамперед друкованого тексту. Для формування навички свідомого читання запропоновано осмислення дієвості досвіду Василя Сухомлинського в контексті реалізації мовно-літературної галузі освіти, що передбачає вільний вибір художнього тексту, який розуміємо як усвідомлення своєї дії. Зроблено акцент на ролі батьків у становленні особистості дитини як свідомого читача книг різних форматів.

Ключові слова: свідоме читання, культура читання, медіатекст, медійне покоління.

THE VASILY SUKHOMLYNSKY'S PHENOMENON OF CONSCIOUS READING IN THE LANGUAGE AND LITERARY BRANCH OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

Dariya Lukyanenko

XXI Century constantly puts new challenges for humans. The usual process of reading acquires a new, strategic significance. This is due to increased availability of information and

the related requirement to quick processing of it. Psychophysicologists have recognized reading as one of the most difficult processes, because during this process simultaneously several mechanisms are working – visual, verbal, motor, auditory and semantic. In the field of pedagogy, reading is also updated. According to scientists, methodologists and teachers modern students prefer to work with media texts – a combination of verbal text and aids: visualization, audio, video. This format of texts is intended to be used in elementary schools of New Ukrainian school. But it is the printed text that requires the above mentioned complex mental activity. Therefore, the obvious problem is the search of working methods with linear text, effective both in primary, secondary and high school. In the 1960s, Vasyl Sukhomlynskyi developed and implemented such method. In practice it is called the method of conscious reading. Testing the effectiveness of the teacher's experience requires implementation with the understanding the theoretical basis of its main components in the context of modern educational changes.

As for the popular scientific literature, it is appropriate to use conscious reading in the education of innovative formats – STREAM-STEAM-STEM-STEMM. The parents' role as subjects of the modern educational process is also important in the implementation of Vasyl Sukhomlynsky's methodology.

Key words: *conscious reading, culture of reading, media text, media generation.*

Постановка проблеми. Питання читання друкованих книг сьогодні стає предметом зацікавлення й наукових студій учених-психологів, методистів, учителів і батьків. Такий інтерес зумовлений тим, що «цифрові аборигени», або представники покоління Z, мають складнощі з розумінням прочитаного. Найчастіше говорять про проблеми з читанням і розумінням прочитаного в початковій школі, але в середній і старшій діти більше віддаляються від друкованих текстів, замінюючи їх на аудіо- або ж візуалізовані, наприклад, графічні романи, тому усвідомлення змісту *прочитаного* (курсив наш – Д. Л.) стає побічним процесом.

Аналіз основних досліджень і публікацій. З-поміж сучасних досліджень феномена свідомого читання варто виокремити наукові розвідки Наталії Чепелєвої, Римми Кириченко, методичні розробки Антоніни Каніщенко. Але в українській педагогіці першим освітянином, який наголошував на першорядній ролі книги в житті людини, зокрема дитини, був Василь Сухомлинський, автор теорії «свідомого читання» у початковій школі.

Тому **за мету статті** визначаємо актуалізацію досвіду Василя Сухомлинського в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа» і нового

Державного стандарту початкової школи.

Виклад основного матеріалу.

Феномен «свідомого читання» Василь Сухомлинський осмислює в пораді № 24 «Не допускайте диспропорції між уміннями й знаннями». Педагог пропонує таке змістове наповнення названого терміна: «Швидко й свідомо читати – це значить сприйняти очима і в думці частину речення чи невелике речення цілком, відірвати свій погляд від книжки, вимовити те, що запам'яталося, і водночас думати – не тільки про те, що читається, а й про якісь картини, образи, уявлення, факти, явища, пов'язані з матеріалом, що читається» [1, с. 475]. Підсумком такого читання стане розуміння авторського задуму, усвідомлення ролі використаних художніх засобів і власного ставлення до прочитаного.

До складників аналізованого феномена варто додати самостійність і швидкість. Перший компонент обумовлений вимогами до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти, зафіксованих у Державному стандарті початкової освіти 2018 року, а саме: у 1–2 класах «вибирає книжку для читання, пояснює власний вибір»; у 3–4 класах «визначає мету читання (для задоволення, розваги, пошуку потрібної інформації) та вибирає відповідні тексти» [2, с. 12].

Швидкість читання набуває вагомого значення, зважаючи на такі підрахунки сучасних учених: нині людина за тиждень отримує стільки інформації, скільки за доби середньовіччя отримувала за все життя. Цікаво, що В. Сухомлинський задовго до початку «інформаційного вибуху» ХХІ століття зауважував: «Наука розвивається небаченими темпами, але повсякчас включати в програми середньої школи все нові й нові поняття, закономірності неможливо. Тому читання наукової літератури стає в сучасній школі однією з найважливіших складових частин процесу навчання» [1, с. 473]. До того ж уміння швидко й свідомо читати, на думку педагога, – «<...> це не просто елементарна грамотність. Це одна з найважливіших умов повноцінного логічного мислення на уроках і під час самостійної роботи над книжкою» [1, с. 475]. Очевидно, що без свідомого читання неможливим буде досягнення обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в мовно-літературній галузі освіти, визначених у Державному стандарті початкової освіти, з-поміж яких виокремлення цікавої інформації *для себе та передавання* (курсів наш – Д. Л.) її іншим особам; пояснення причини зацікавлення інформацією [2].

Варто звернути увагу на дієвість методики Василя Сухомлинського під час читання книжок нових форматів, у яких лінійний текст стає гіпертекстом, а подана інформація обов'язково доповнена рисунками, малюнками, світлинами. Професор Юлія Щербініна називає такі новітні формати: неовінтажна, інтер'єрна, партворк, книгля, рор ур книга, віммельбух, фастбук, фліпбук, фліпбек, електронні, гібридні, інді-книги [3]. Саме такі зміни в галузі книговидавництва мають спонукати батьків до спільного (свідомого) читання книжок разом із дітьми, адже під час першого ознайомлення з візуальним компонентом сучасних книжок «необхідно знайти точки зацікавлення, встановлення зв'язного тексту, а не лише набору картинок у голові. Отже, дорослий коментує,

пояснює й навіть сам розбирається. Є унікальний шанс скористатися можливістю дізнатися щось нове, по-іншому побачити звичні явища» [4, с. 119]. На переконання Т. Федосюк, спільне читання з батьками є підґрунтям для формування культури читання [5]. Така позиція є цінною, зважаючи на те, що Концепцією «Нова українська школа» передбачено перетворення батьків на суб'єктів і партнерів освітнього процесу на всіх його етапах.

У пораді № 24 педагог пропонує систему вправ, за допомогою якої читання здобувача освіти початкових класів стане швидким і свідомим: «Учень читає (перший раз) казку чи оповідання, наприклад, оповідання про життя первісної людини. Перед його очима, на дошці, я вивішує яскраву, барвисту картину, на якій зображено життя первісної людини <...>. Якщо учень <...>, читаючи оповідання вголос, не міг відірвати погляду від книжки на такий час, щоб до кінця читання добре роздивитися картину, запам'ятати ті деталі, про які немає жодного слова в оповіданні, значить, він не вмів читати» [1, с. 476–477]. Отже, з огляду на викладене сучасний, медіаформат книг (ілюстрованих) можна вважати ефективним тренажером у відпрацюванні навички свідомого читання. Адже ні вчителю, ні батькам не треба добирати допоміжні ілюстрації. Суголосною з позицією Василя Сухомлинського вважаємо звернення в процесі читання до пошукової системи Google, де на запит користувача щодо значення того чи того слова буде видано як посилання на словникові статті, зокрема з вільної енциклопедії Вікіпедія, так і картинки. Названий ресурс допоможе за умови правильного формулювання необхідної інформації. Це також стимулюватиме інтернеткористувача до свідомого друкування тексту в рядок запиту. За таких умов в читача формуватиметься цілісне уявлення про певне поняття.

Читання, за визначенням В. Сухомлинського, є невід'ємною складовою розумового розвитку, початок якого – в

умінні спостерігати за навколишнім світом уже в молодшому шкільному віці. У середній і старшій школі учень має продовжувати розвивати власну спостережливість через читання наукової й науково-популярної літератури. Сьогодні така позиція педагога трансформована у форматі STREAM-STEAM-STEM-STEMM освіти, де S – science, T – technology, R – reading & writing, E – engineering, A – arts, M – mathematics, M – music. Оскільки наука охоплює чи не всі сфери щоденного життя, дитина через цікаві наукові факти має навчитися спостерігати за ним, перевіряти у власній практичній діяльності. Для цього необхідне читання з розумінням.

Якісно осмислити науково-популярний текст допоможе прийом INSERT, де I – interactive, N – noting, S – system, E – effective, R – reading, T – thinking. Відповідно до такої системи ефективного інтерактивного читання-нотування можна проводити й попередню роботу під час вивчення нової теми на уроці або ж самостійного ознайомлення з літературою з певної теми. Зупинимось на етапах реалізації названої системи. На першому, що передбачає індивідуальну роботу, учні мають згадати всі відомості з теми заняття. При цьому у форматі мозкового штурму варто фіксувати будь-яку інформацію – неповну, викривлену тощо, адже головна мета – актуалізувати знання. Другий етап організований у парах: учні обмінюються згаданими тематичними відомостями, доповнюючи один одного. Далі пари об'єднуються в четвірки (третій етап). А на четвертому кожна група повідомляє про результати обговорення. Педагогові варто зафіксувати повідомлення груп у форматі таблиці, схеми, тез тощо. І лише на п'ятому етапі учням пропонують новий текст на відповідну тему, який необхідно опрацювати, використавши такі позначки прийому INSERT: «V» знав, «+» дізнався, «-» сумнівно, «?» хочу дізнатися більше. Результати опрацювання тексту необхідно представити у форматі таблиці. Такий прийом є не лише засобом формування навички свідомого читання,

а й розвитку критичного мислення.

Варто звернутися й до напрацьованих педагога, щоб визначити місце художньої літератури в емоційному й інтелектуальному розвитку людини, позаяк Василь Олександрович знаний як автор казок. Із цього приводу слушною видається міркування Альберта Ейнштейна: «Якщо ви хочете, щоб ваша дитина була розумною, читайте їй казки. Якщо хочете, щоб була ще розумнішою, читайте їй ще більше казок». Одним із найпростіших прийомів активізації уваги читача, а значить – першого кроку до свідомого читання, є використання текстів із переплутаними буквами, цифрами замість деяких букв. Наприклад, казку «Колосок», орієнтовану для дітей дошкільного віку, можна запропонувати в такому форматі: «Жили собі двоє мишенят – Круть та Верть і півник Голосисте *Гролекчо*. *Мибенята* було тільки й знають, що *тнцяють* та співають. А півник *вдосвіта* встане, всіх *пінсею* збудить та й до роботи береться. Ото якось підмітав в дворі та й *занйоше* *пшеничний* колосок».

Для осмисленого читання текстів цього жанру учням можна запропонувати один із прийомів методики біоадекватного навчання – кольорове читання, що є дієвим засобом активізації уваги читача: «підкреслити зеленим олівцем думки, які приймаєте, з якими ви згодні. Фрази, з якими ви не погоджуєтесь, підкресліть чорним кольором. Ті думки, які вас найбільше вразили, змусили замислитись, підкресліть червоним олівцем» [6, с. 19]. До того ж такий прийом допоможе вчителю з'ясувати й емоційний стан учнів, їхні ціннісні пріоритети.

Для учнів середньої і старшої школи варто запропонувати представити прочитане у форматі хмари слів, що також вважаємо вправою із системи формування свідомого читання, адже візуалізація має бути створена, наприклад, із ключових слів до тексту, які можна виокремити лише під час активного занурення в текст.

Загалом В. Сухомлинський ува-

жав, що «місце художньої літератури в розумовому вихованні визначається специфікою впливу цього предмета на внутрішній світ людини» [7, с. 96]. При цьому наголошував на індивідуальності читання як творчого процесу, «в якому вихованець наповнює слово пристрастю свого серця – він або захоплюється красою, благородством, моральною величчю, або ж переживає почуття обурення, презирства, непримиренності. Ми вважаємо завданням великої ваги те, щоб читання було ідейним життям особистості у світі книжок» [7, с. 97]. «Необхідно зауважити, що саме множинність почуттів, що переживаються під час читання книги, дозволяє сформулювати багатогранну особистість» [4, с. 121]. Підтвердження такій думці знаходимо в добірці аргументів на користь дитячої книги, які впорядкували представники Шведської академії дитячої книги (the Swedish Academy for Children's Books). З-поміж основних позицій, сформульованих вісімнадцятьма «дитячими» письменниками й художниками, зупинимося на таких: «<...> 4. Книги ставлять нові й цікаві питання, які спонукають нас міркувати. 5. Книги розвивають мислення. Вони є джерелом понять і нових ідей. Вони розширюють наш світогляд і наш світ. <...> 9. Книги можуть пояснити реальність і допомогти нам зрозуміти, як усе у світі пов'язане одне з одним. <...> 11. Книги допомагають зрозуміти себе. Вони зміцнюють впевненість у собі тим, що доводять: інші думають і відчують так само, як і ми» [8]. Очевидно, що кожна із наведених позицій буде реалізована лише за умови свідомого читання.

Висновки. Отже, методика формування свідомого читання, запроваджена Василем Сухомлинським, є актуальною для учнів як початкової, так і старшої школи. Її дієвість лише підсилюється завдяки широкому використанню візуалізованих текстів і реалізації нових форматів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – Т. 2. – К. : Рад. Школа, 1976. – 670 с.
2. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/ru87G1>
3. Щербинина Ю. В. Время библиоскопов. Современность в зеркале книжной культуры / Ю. В. Щербинина - Москва : Форум : Неолит, 2016. – 416 с.
4. Лукьяненко Д. «Свідоме читання» Василя Сухомлинського : міф чи реальність для «цифрових аборигенів» / Д. Лукьяненко // «Вірте в людину!» (до 100-річчя з дня народження В. О. Сухомлинського) : тези доповідей обласних педагогічних читань (м. Миколаїв, 11 жовтня 2018 р.). – Миколаїв : ОППО, 2018. – С. 118–121.
5. Федосюк Т. Формування навички свідомого читання / Тетяна Федосюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukped.com/skarbnichka/5892-formuvannya-navychky-svidomoho-chytannya.html>
6. Богосвятська А. І. Біоадекватний інструментарій у допомогу сучасному філологу / А. І. Богосвятська // Зарубіжна література в школах України. – 2013. – № 5. – С. 27–35.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – Т. 1. – К. : Рад. Школа, 1976. – 654 с.
8. 17 аргументів на користь дитячих книжок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bokmal.com.ua/people/17-arhumentiv-na-koryst-dytiachykh-knyzhok/>

REFERENCES

1. Sukhomlinskyi V. O. (1976) Vybrani tvory v piaty tomakh. – Т. 2 [Selected works in five volumes. V. 2]. – К. : Rad. Shkola, 670 (ukr).
2. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of primary education]. – Rezhym dostupu: <https://cutt.ly/ru87G1> (ukr).
3. Shherbinina Ju. V. (2016). Vremja biblioskopov. Sovremennost' v zerkale knizhnoj kul'tury [Biblioscopes time. Modernity in the Mirror of Book Culture]. – Moskva : Forum : Neolit, 416 (rus).
4. Lukianenko D. (2018). «Svidome chytannia» Vasylia Sukhomlinskoho : mif chy realnist dlia «tsyfrovykh aboryheniv» [Conscious Reading 'by Vasyl Sukhomlinsky: Myth or Reality for Digital Natives]. Abstracts of Papers. – Mykolaiv : OIPPO, 118–121 (ukr).
5. Fedosiuk T. Formuvannia navychky svidomoho chytannia [Formation of the skill of conscious reading]. – Rezhym dostupu: <http://ukped.com/skarbnichka/5892-formuvannya-navychky-svidomoho-chytannya.html> (ukr).
6. Bohosviatska A. I. (2013). Bioadekvatnyi instrumentarii u dopomohu suchasnomu filologu [Bio-adequate tools to help the modern philologist]. Zarubizhna literatura v shkolakh Ukrainy. – 5, 27–35 (ukr).
7. Sukhomlinskyi V. O. (1976) Vybrani tvory v piaty tomakh. – Т. 1 [Selected works in five volumes. V. 1]. – К. : Rad. Shkola, 654 (ukr).
8. 17 arhumentiv na koryst dytiachykh knyzhok [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bokmal.com.ua/people/17-arhumentiv-na-koryst-dytiachykh-knyzhok/> (ukr).

УДК 37.036.5

ORCID iD 0000-0002-6737-5005

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ
ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Ірина Звездка

Зміни життя в сучасному світі вимагають і змін мети та призначення сучасної освіти. Інтерактивні методи навчання нині є актуальним способом роботи педагога в будь-якому освітньому закладі. Адже ці методи, на відміну від традиційних, базуються на активній взаємодії учасників навчального процесу, при цьому основне значення надається взаємодії слухачів між собою. Такий підхід дозволяє активізувати навчальний процес, зробити його більш цікавим та менш втомлюваним для учасників. Крім того, взаємодія інтерактивних технологій із активацією творчих здібностей учнів є досить ефективною в навчальному процесі.

Автор статті вказує, що зацікавленість є ефективним засобом успішного навчання, необхідною умовою досягнення позитивних наслідків. Видатний педагог В. Сухомлинський вважав, що навчальний процес у сучасній школі повинен розвивати всемогутню радість пізнання. Лише тоді, коли дитина зацікавиться матеріалом, у неї виникне бажання дізнатися про нього більше. Ефективне навчання неможливе без активізації пізнавальної діяльності, розвитку творчих здібностей. Перед учителем постає проблема пошуку ефективних методик варіативних форм навчання школярів. Тому автор вважає, що такими методами є інтерактивні методи навчання.

Ключові слова: *інтерактивні технології, традиційні форми роботи, інновації, творчі здібності.*